

ФІЛОСОФІЯ ІНКЛЮЗІЇ: ПРОБЛЕМИ, ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Ольга Фунтікова

Маріупольський державний університет

Анотація:

У статті розглянуто сучасні проблеми інклюзії, визначені через екосистеми на теоретичному рівні. Різні рівні екосистем забезпечують подолання інклюзивних проблем. Досліджено історичний та сучасний розвиток філософії інклюзії, аналізуючи проблеми, теорію та практику в цій галузі. Авторами відстежено еволюцію інклюзивного підходу від його виникнення до сьогодення, підкреслено значення соціальної справедливості та рівності в освіті. Методами дослідження передбачено якісний аналіз літератури, порівняльний аналіз міжнародного досвіду та опис експериментального дослідження. Продемонстровано, що інклюзія сприяє соціальній інтеграції та зменшенню дискримінації, хоча існують виклики, такі як недоліки в культурній політиці країн. Визначено, що розв'язання культурних проблем відіграють важливу роль у розвитку інклюзивної освіти, впливаючи на політику, практику та теорію, підкреслюючи важливість їхнього внеску.

Ключові слова:

інклюзія; діти дошкільного віку; екосистеми теорії розвитку людини.

Resume:

Funtikova Olha. Philosophy of inclusion: problems, theory and practice.

The article examines the current problems of inclusion defined through ecosystems at the theoretical level. Different levels of ecosystems ensure that inclusive challenges are addressed. The historical and contemporary development of the philosophy of inclusion is studied, analyzing the problems, theory and practice in this field. The authors trace the evolution of the inclusive approach from its inception to the present, emphasizing the importance of social justice and equality in education. Research methods include qualitative literature analysis, comparative analysis of international experience, and description of experimental research. The results show that inclusion contributes to social integration and the reduction of discrimination, although there are challenges such as shortcomings in countries' cultural policies. Addressing cultural issues plays an important role in the development of inclusive education, influencing policy, practice and theory, highlighting the importance of their contributions.

Key words:

inclusion; children of preschool age; ecosystems of the theory of human development.

Постановка проблеми. Основні невирішені проблеми інклюзії зарубіжних дослідників охоплюють як теоретичні, так і практичні аспекти, пов'язані з інклюзивною освітою та правами людини. Існує проблема відсутності достатнього рівня міждисциплінарного підходу, адже інклюзія є багатогранним явищем, яке вимагає врахування різних аспектів – від психології та соціології до економіки та права. Багато досліджень обмежуються вузькою спеціалізацією, що призводить до однобічного розуміння проблеми і не дозволяє створити комплексні рішення. Бракує масштабних емпіричних даних і довгострокових досліджень, адже багато матеріалів базуються на короткострокових дослідженнях або на обмеженій вибірці, що не дозволяє отримати об'єктивну картину і робити довгострокові прогнози. Отже, дослідження зарубіжних вчених щодо інклюзії стикаються з низкою невирішених проблем, які потребують комплексного підходу та міждисциплінарної співпраці для їхнього ефективного вирішення. Це передбачає врахування культурного контексту, забезпечення емпіричної бази даних та боротьбу зі стигматизацією. Екологічна модель теорії розвитку людини, розроблена Урі Бронфенбреннером, акцентує увагу на взаємодії між індивідом і його багаторівневим оточенням, включаючи мікросистему (безпосередні взаємодії), мезосистему (взаємодія між мікросистемами), екзосистему (непрямі впливи), макросистему (широкі соціокультурні контексти) та хронісистему (часові зміни). Сучасні

дослідження в галузі інклюзивної освіти вказують на необхідність врахування всіх цих рівнів для успішної інтеграції дітей, учнів, студентів з особливими освітніми потребами. Зокрема, ефективна інклюзія вимагає адаптації навчальних програм і методик на рівні класу (мікросистема), координації між школами та сім'ями (мезосистема), підтримки з боку місцевих громад і політики (екзосистема), а також врахування культурних і соціальних норм (макросистема). Розвиток інклюзивної освіти повинен також бути гнучким до змін у часі (хронісистема), що підкреслює важливість постійного оновлення підходів та методик у відповідь на нові дослідження та соціальні тенденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сфері дослідження інклюзії відзначається кілька видатних зарубіжних науковців, які зробили значний внесок у розвиток цього напрямку. Серед них варто зазначити: Лаура Пеллігріні («*Human CNS barrier-forming organoids with cerebrospinal fluid production*», 2020), Річард А. Вільямсон, Міхаель Вайнсток, Лоренс Дж. Сеймур, Емма Томас, Пол Гілберт («*Living Like Crazy*», 2012), Джон Девей, Гуннар Мюрдал, Пол Верковен, Тоні Бут, Мел Айнсоу, Річард А. Вільямсон (Laura Pelligrini, Richard A. Williamson, Michael Weinstock, Laurence J. Seymour, Emma Thomas, Paul Gilbert, John Davey, Gunnar Myrdahl, Paul Vercoven, Tony Booth («*Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*», 2002).

З початку XX століття демократія, освіта та суспільний досвід значно вплинули на розвиток філософії інклюзії на Заході, сприяючи вільному обговоренню ідей та розширенню знань. Демократичні принципи забезпечили платформу для плюралізму думок і критичного мислення, тоді як система освіти надала інструменти для глибокого аналізу й рефлексії. Суспільний досвід та соціальні зміни дозволили філософам враховувати реальні умови людського існування, інтегруючи їх у свої теоретичні побудови, що сприяло більшому розумінню та розвитку концепції ілюзії. Так, наприклад, наукові праці John Dewey «Democracy and Education» (1916), «Experience and Education» (1938) розглядали демократію, освіту, суспільний досвід. У середині двадцятого століття дослідник Gunnar Myrdal у роботі «An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy» (1944) шведський економіст аналізує проблему расової дискримінації в США. Він досліджує соціальні, економічні та політичні аспекти расової нерівності, висвітлюючи протиріччя між американськими демократичними ідеалами та реальними практиками сегрегації. Він підкреслює, що для подолання цієї дилеми необхідно здійснити значні соціальні зміни.

У XXI столітті мають продовження інші дослідження, але більш конкретизуються за освітньою проблематикою. Наприклад, Лора Пеллегріні активно досліджувала питання соціального включення та адаптації освітніх програм до потреб різних учнів. Її дослідження допомогли зрозуміти, як створювати середовище, яке підтримує навчання для всіх дітей незалежно від їхніх здібностей або соціального становища. Річард А. Вільямсон зосереджувався на розробці політик та програм, які сприяють інклюзії у шкільних системах. Його роботи підкреслюють важливість інтеграції учнів з особливими освітніми потребами в загальноосвітні школи. Майкл Вайнсток досліджував когнітивний розвиток учнів та вплив різних методик навчання на їхнє мислення. Його дослідження допомогли розробити стратегії, які враховують індивідуальні освітні потреби. Лоренс Дж. Сеймур працював над питаннями інклюзивної педагогіки та розвитку програм, що підтримують інтеграцію учнів з різними освітніми потребами. Він підкреслював важливість співпраці між педагогами, батьками та спільнотою для успішної інклюзії. Емма Томас відома своїми дослідженнями в галузі психології освіти, де вона вивчала, як створити сприятливе середовище для всіх учнів. Її роботи допомогли розробити психологічну підтримку, необхідну для успішної інклюзії. Пол Гілберт зосереджувався на питаннях розвитку соціальних

навичок у контексті інклюзії. Його дослідження показали, як важливо розвивати емпатію та взаєморозуміння серед учнів. Джон Дейві вивчав методики інклюзивної освіти в різних країнах, аналізуючи їхню ефективність та можливість застосування в інших контекстах. Його роботи сприяли обміну досвідом між освітніми системами різних країн. Гуннар Мюрдаль, хоча більше відомий своїми економічними дослідженнями, також зробив внесок у розуміння соціальних факторів, що впливають на доступ до освіти та її якість. Його роботи допомогли сформувати політики, що підтримують рівність в освіті. Пол Верковен вивчав питання управління освітніми закладами та впровадження інклюзивних практик у школах. Він підкреслював важливість лідерства у забезпеченні успішної інклюзії. Тоні Бут і Мел Айнсо відомі своїм спільним проектом Index for Inclusion, який став важливим інструментом для оцінки та покращення інклюзивності шкіл. Їхні роботи надають практичні рекомендації для створення більш інклюзивного шкільного середовища. Ці дослідники та практики зробили значний внесок у розвиток інклюзії в освіті, їхні роботи допомогли створити системи та підходи, які забезпечують рівні можливості для всіх учнів незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Формулювання цілей статті. Мета статті: аналіз філософії інклюзії та її вплив на формування ідеї доступності, рівності дітей в освіті на підставі сучасних експериментальних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активно досліджується проблема виховання, навчання і розвитку різних інклюзивних категорій дітей дошкільного віку в умовах закладів дошкільної освіти на підставі розкриття експериментальних підходів і програми спеціальної підготовки вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. З'ясовано, що освітня діяльність педагогів в значній мірі залежить від підготовки педагогічного персоналу до вирішення інклюзивних проблем дітей дошкільного віку, а також від культури сприймання дітей з особливими освітніми потребами. Ми визначаємо важливість своєчасного навчання, виховання і розвитку дітей з особливими потребами у період дошкільного дитинства в умовах дошкільного закладу.

Філософія інклюзії в освіті полягає в створенні освітнього середовища, де всі учасники, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних або емоційних особливостей, мають рівні можливості для навчання та розвитку. В основі цієї філософії лежить принцип рівності,

який стверджує, що кожна дитина має право на якісну освіту та підтримку, необхідну для реалізації свого потенціалу. Інклюзивна освіта прагне забезпечити, щоб усі діти відчували себе прийнятими та цінними у шкільному середовищі. Це означає не лише фізичну присутність дітей з різними потребами в одних групах, але й активну участь у всіх аспектах дошкільного життя. Важливим аспектом інклюзії є адаптація навчальних програм, методів навчання та діагностика оцінювання. Інклюзивна освіта також передбачає розвиток толерантності та поваги серед усіх учасників освітнього процесу. Вони навчаються розуміти та приймати відмінності, що сприяє формуванню гармонійного та справедливого суспільства. Важливо, що філософія інклюзії стосується не лише дітей з обмеженими можливостями, але й усіх, хто може зіткнутися з бар'єрами у навчанні через соціальні, економічні або культурні фактори. Філософія інклюзії має деякі протиріччя, такі як баланс між індивідуальними потребами та колективними інтересами, а також різні підходи до визначення рівності та справедливості. Ці питання можуть створювати складності в практичному застосуванні інклюзивних принципів.

Успішна інклюзія вимагає також зміни освітньої культури та політики. Це включає забезпечення доступу до навчальних закладів, створення адаптованого навчального середовища та сприяння взаємодії між дітьми. Зрештою, філософія інклюзії спрямована на те, щоб кожна дитина мала можливість досягти успіху в навчанні та бути повноправним членом суспільства.

Філософія інклюзії в освіті відображає основні смисли сумісного навчання, виховання і розвитку дітей в інклюзивних середовищах закладу дошкільної освіти та ґрунтується на екологічній моделі теорії розвитку людини (*The ecology of human development*) за науковцем Urie Bronfenbrenner (1917–2005) (Bronfenbrenner, 1979). Основна ідея екологічної теорії розвитку людини у тому, що дитина поступово зростає у взаємопов'язаних системах (*The Microsystem, The Mesosystem, The Exosystem, The Macrosystem and Human Development*) (Bronfenbrenner, 1979, р. 209; 237; 258), а процес розвитку дитини є результатом активної взаємодії між індивідом і його оточенням. Специфічний шлях розвитку окремої особистості розглядається як сумарний результат впливу оточення дитини, тобто її батьків, друзів, навчального закладу, освіти, культури, часу на особистість. Екологічна модель розвитку людини за думкою дослідника Urie Bronfenbrenner була протипоставлена психології розвитку, як науки про дивну поведінку дітей в

дивних ситуаціях з дивними дорослими протягом можливих періодів часу.

Важливим фактором для вихователя, який працює з різними інклюзивними категоріями дітей, є розуміння потенціалу теоретичної екологічної системи розвитку людини. Екологічна система розвитку дитини є концепцією, що розглядає дитину як частину складної мережі взаємозв'язаних середовищ, які впливають на її розвиток і формування.

Таким чином, розвиток дитини відбувається в межах інтегрованої системи, де кожен рівень системи впливає на наступний. У центрі моделі знаходиться дитина в оточенні мікросистеми, яка у собі містить найближче оточення дитини (сім'я, заклад дошкільної освіти). Інклюзивна дошкільна група може бути прикладом мікросистеми, в якій знаходиться дитина, де є зв'язки між учасниками навчально-виховного процесу та дитиною з обмеженнями. Наприклад, екосистема має опосередковані фактори впливу на дитину, тобто соціальна та освітня політика впливає на створення ресурсної бази дошкільної інклюзивної освіти, на додаткову спеціальну підготовку вихователів до роботи в інклюзивних умовах, на розширення педагогічних досліджень у цій галузі та надання сучасних рекомендацій для роботи з дітьми. Зміни, які проходять і відбуваються в освітній системі через відповідний час, відображаються у хроносистемі, де концептуалізуються провідні ідеї у створенні більш ефективної системи дошкільної освіти в умовах інклюзії (Maine, 2013).

Однією із цінних концепцій для суспільства є виховання і розвиток дитини на засадах задоволення фізичних, психологічних, освітніх потреб у соціумі; надання спроможності кожної дитині розкрити найбільший потенціал в умовах дошкільної освіти (Elliott, 1997).

Дослідники стверджують (Elliott, 1997), що фізичні, фізіологічні, психологічні потреби є взаємозалежними і взаємопов'язаними між собою, їх треба задовольняти. Зокрема, це захист від фізичних травм, повноцінне харчування, використання одягу за сезонами та його охайний і систематичний догляд, регулярна профілактика соматичного здоров'я, створення умов для задоволення фізичних рухів і підтримка активності у рухливих іграх; у психологічному плані забезпечення довіри дитини до дорослого та іншої дитини, задоволення емоційної безпеки у родині, доброзичливе ставлення до особистості дитини, підтримка етнічного і мовного розвитку в найближчому оточенні (Elliott, 1997).

Для педагогів є непростим завданням зосередити увагу на конкретній проблематиці виховання і розвитку дитини, використовуючи інструменти спостереження за поведінкою

дитини, її описання у педагогічних щоденниках і вміння оцінювати прогресивні зміни у розвитку дитини на підставі здійснення систематичного довготривалого аналізу (Elliott, 1997). Дослідження присвячене вивченню впливу програми рухової освіти на розвиток рухової творчості у дітей дошкільного віку як в інклюзивному, так і в загальному фізичному вихованні. У своїй науковій роботі автор зосереджується на значенні рухової творчості, яка сприяє не лише фізичному розвитку дітей, але й їхньому соціальному та когнітивному зростанню. У дослідженні розглядається впровадження інноваційної програми рухової освіти, яка включає в себе різноманітні ігрові та рухові активності, розроблені для стимулювання творчого підходу до фізичної активності. Програма спрямована на дітей дошкільного віку, включаючи як тих, хто відвідує загальні навчальні заклади, так і дітей з особливими потребами, які залучені до інклюзивного навчання. Основна увага приділяється аналізу того, як участь у цій програмі впливає на розвиток рухових навичок, креативності та взаємодії дітей між собою. Результати дослідження демонструють, що діти, які брали участь у програмі, показали значне покращення у руховій творчості, а також підвищення рівня самостійності та впевненості у своїх рухових можливостях. Крім того, у роботі розглядається важливість інтеграції інклюзивних підходів у фізичне виховання, підкреслюючи, що інклюзивне середовище сприяє кращій соціалізації та взаєморозумінню серед дітей з різними рівнями розвитку. Виявлено, що діти з особливими потребами, залучені до загальних фізкультурних заходів, не лише покращують свої фізичні навички, але й розвивають почуття належності до колективу, що позитивно впливає на їхнє загальне благополуччя.

Отже, впровадження таких програм рухової освіти є критично важливим для всебічного розвитку дітей дошкільного віку, оскільки сприяє розвитку їхньої креативності, фізичних здібностей та соціальних навичок, створюючи тим самим основу для успішного навчання та інтеграції у суспільстві.

На подолання проблем моторних умінь дітей дошкільного віку впливають різні підходи у підготовці вихователя, урахування його педагогічного досвіду в здійсненні індивідуалізації роботи, вміння надавати позитивну вербальну підтримку у виконанні фізичних вправ дитиною, яка має вади фізичного характеру. Щоб надати практичні рекомендації у покращенні роботи вихователів з дітьми в галузі фізичного виховання, дослідники розробили експериментальні тренінгові програми з двома

фазами: модель спостереження за моторними уміньми дітей з використанням словесних методів (перша фаза); тренінгова модель з використанням демонстрації вправ щодо формування моторних умінь (друга фаза) (Maeda, 1999). Модель спостереження вихователя за дітьми у виконанні моторних умінь має свої переваги, такі як: поєднання рефлексії з спостереженням за дітьми, оцінювання якості виконання фізичних завдань дитиною, обговорення клінічного нагляду та аналіз джерельної бази за даною проблемою. Тренінгова модель відображала зміни поведінки вихователя у роботі з дітьми, сприяла розширенню професійного репертуару надання допомоги дітям у виконанні моторних умінь (Maeda, 1999).

Концептуальні рамки підготовки вихователя до інклюзивної практики у закладах дошкільної освіти відображають організаційно-змістовий контекст інклюзії у ранньому дитинстві, обговорення та аналіз індивідуалізованих моделей навчання і виховання дитини з вадами (Hooper, 2011). Дослідники зауважують, що необхідно здійснювати високоякісну спеціальну підготовку вихователів до роботи з дітьми раннього віку з вадами розвитку; вихователі повинні розуміти яким чином навчати і розвивати дитину з обмеженими можливостями, розуміти диференціацію різних моделей впливу на дитину, переходячи від сегрегованого середовища до більш всеохоплюючого інтегрованого, а потім до створення інклюзивних умов у дошкільному закладі (Hooper, 2011). Доведено, що потрібні зміни у переконаннях і педагогічних поглядах вихователів, а також кардинальні зміни ролей і обов'язків педагогів у контексті взаємодії з дітьми, які мають особливості у своєму розвитку в інклюзивних умовах. Опанування педагогами спеціалізованих інструкцій виховання і навчання дітей з фізичними, психологічними, освітніми вадами, сприяє позитивним результатам та прогресивному просуванню дитини у соціумі.

Дослідники вивчали вплив тренінгових моделей на підготовку вихователів до роботи в інклюзивних умовах з дітьми, які мають фізичні вади та з дітьми без обмежень у фізичному розвитку (Nachbaur, 2009). Брала участь вихователі з різним рівнем освіти, які мали дипломи середньої освіти і дипломи бакалаврів мистецтв. Вони мали стаж роботи від п'яти років до 27 років освітньої діяльності у закладах дошкільної освіти, але до експериментального дослідження не мали педагогічного досвіду роботи з дошкільниками в інклюзивних умовах. Для створення і впровадження тренінгових моделей спеціальної підготовки, дослідник спостерігав за дітьми та вихователями. На підставі чого було розроблено зміст трьох

тренінгових моделей: С, В, А. Тренінгові модель (С) була побудована на використанні роздавального матеріалу і карток для навчання вихователів щодо подолання інклюзивних проблем фізичного здоров'я дітей. Тренінгова модель (В) була побудована на лекційному циклі та спрямована на зростання теоретичних знань про дітей з фізичними вадами і про педагогічні методи роботи з ними у сфері фізичного виховання. Наприкінці кожної лекції викладач з вихователями обговорювали лекційні питання. Тренінгова модель (А) була побудована на спостереженні за методичними прийомами роботи з дітьми із фізичними вадами та мали спеціальні потреби у фізичному розвитку в дошкільній групі. У режимі реального часу вихователі спостерігали за діями експериментатора з дітьми, які мають проблеми у фізичному здоров'ї. Дослідники зазначили, що педагогічні результати у вихователів були найкращими у тих, хто пройшов тренінгову модель А найменшими результати були у групі С, які навчалися на роздавальному матеріалі (Nachbaur, 2008).

Не менш важливою темою у дослідженні є перцепція батьків на проблему дитини, яка має обмеження у своєму розвитку. Вихователю необхідно розуміти ставлення батьків до своїх дітей з особливими потребами; порівнювати з батьками дітей без особливих потреб; розуміти сутність уявлень, знань і батьківського сприймання психолого-педагогічної проблеми, яку має його дитина. Таке розуміння перцепції батьків є важливим для вихователя з метою надання психолого-педагогічної допомоги родині та дітям з вадами.

Дослідники вважають (Сох, 2010, р. 71–72), що необхідно ретельно систематизувати дані про етнічні групи, умови життя дошкільників, виховання дітей у родині. З цією метою розроблені анкети, питання для проведення інтерв'ю з педагогічним персоналом, проаналізовано зміст дошкільних програм виховання дітей і практика виховання у закладах дошкільної освіти (*Preschool 1, Preschool 2, Preschool 3, Preschool 4*). Так, наприклад, кожен опис дошкільних закладів з чотирьох представлених у дослідженні містив питання організації керівництва дошкільним закладом, аналіз складу педагогічного персоналу, який виховує дітей дошкільного віку та проведення бесіди з вихователями з питань інклюзії, аналіз різних типів особливостей і обмежень у розвитку дитини та їхні характеристики (the types of disabilities); вирішення проблем на підставі виконання завдань дошкільних програм; кількість дітей у дошкільному закладі, які потребують допомоги, педагогічна діяльність

персоналу у виконанні основних завдань дошкільної програми. Наводимо приклади кількісного та якісного аналізу дошкільних закладів (*Preschool 1*), що відображає їхнє розташування у великому об'єднаному шкільному окрузі на території кампусу на Півдні Каліфорнії; за етнічним складом проживають 57,5% латиноамериканців, 20,8% афроамериканців і 16,0 білих (57,5% Hispanic, 20,8% African American, and 16% White).

Preschool One має свій сайт для візитів педагогів з таких питань, як експертні знання в галузі розробки критеріїв оцінки інклюзивної проблеми, аутизм, інклюзія, лідерство, природне середовище, робота з батьками, та професійний розвиток персоналу (expertise in assessment, autism, inclusion, leadership, natural environments, parent involvement, and professional development). Було проведено інтерв'ю (01.07.2009) з координатором програми, який займався адміністративною роботою протягом 15 років і працював у цьому дошкільному закладі протягом 3-х років. Завдяки інтерв'ю з координатором програми було схарактеризовано соціально-економічний статус батьків; надано аналіз мовним проблемам дітей дошкільного віку, де 75% дітей мають відношення до спеціальної освіти (зір, слух), у 10–15% дітей зафіксовані значні відставання у розвитку мови (англійська мова). Багатопланову роботу забезпечує координатор з двома асистентами-помічниками, які підтримують адміністрування сайту; працюють спеціалісти з освіти, тренери, логопеди, трудотерапевти, фізичні терапевти, аналітики прикладної поведінки, педагоги, які працюють зі слабозорими та туговухими й глухими дітьми.

Дослідники зауважують, що у суспільстві більш звертають увагу на порушення мови, ортопедичні проблеми дитини; найменш звертають увагу на емоційні і когнітивні порушення, аутизм дитини (Сох, 2010, р. 8).

Висновки. Аудиторія з інклюзивними категоріями дітей повинна мати кваліфікований та спеціально навчений педагогічний персонал до роботи в умовах закладу дошкільної освіти. Інклюзія – це не просто приємна ідея, а перш за все, трансформація освітнього середовища для дітей, де своєчасно задовольняються фізичні, психологічні, освітні, комунікаційні потреби кожної дитини, у тому числі дітей з обмеженими можливостями. Різноманітне ставлення до проблем інклюзії залежить від спеціальної підготовки вихователів, від батьків і суспільства. Такі фактори, як соціальні, освітні, етнічні впливають на педагогічний колектив дошкільних закладів, на батьків та їхніх дітей, від практичного уміння працювати з різними

інклюзивними категоріями дітей, які мають ортопедичні, мовні, когнітивні, емоційні, психологічні вади. Нині вже створені правові, раціональні, емпіричні і теоретичні основи для залучення дітей дошкільного віку з обмеженими можливостями до типових програм розвитку дітей в умовах звичайного дошкільного закладу на засадах інклюзії.

Дослідники розглядають в контексті теорії екологічних систем (*The Microsystem, The*

Mesosystem, The Exosystem, The Macrosystem), що розвиток індивіда відбувається в межах складної системи взаємодій між різними середовищами. Сучасні дослідження в освіті використовують цю теорію для аналізу, як різні інклюзивні середовища впливають на навчання та розвиток дітей. Це дозволяє розробляти більш цілісні підходи до освіти, враховуючи як безпосередні, так і віддалені чинники, що впливають на навчальний процес і розвиток дитини.

Список використаних джерел

- Bronfenbrenner, Urie, *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press 1979. 321 p.
- Maine, Erica, Parental perceptions of nondisabled preschoolers in inclusive classroom settings. East Carolina University, *ProQuest Dissertations Publishing*, 2013. 50 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/3B59B87619F34242PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.
- Elliott, Gloria Horton, An investigation into a movement education program on motor creativity in preschool children in inclusive and general physical education environments PH D dissertation. The Ohio State University, *ProQuest Dissertations Publishing*, 1997. 147 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/CF2B9F08DD224222PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.
- Maeda, Julianne K., Effects of expert coaching on teacher behaviors of preservice adapted physical educators and the collateral effects on student engagement and motor skill acquisition of preschoolers with and without disabilities in an inclusive context dissertation. The Ohio State University, *ProQuest Dissertations Publishing*, 1999. 212 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/4F1E2D1FB0B44AE9PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.
- Hooper, Belinda Bourne, Preparing early childhood special educators for inclusive practice. Virginia Commonwealth University Richmond, Virginia. USA. 2011. 189 p. Virginia Commonwealth University, *ProQuest Dissertations Publishing*, 2011. 189 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/90EE7FF156B44B55PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.
- Nachbaur, Katy, Effects of three training models on teacher's behavior toward preschoolers with disabilities. California State University, Fullerton, *ProQuest Dissertations Publishing*, 2009. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/550177DC17C44722PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.
- Cox, Kathy M., The case for inclusion: a study of the development of inclusive preschool programs for children with disabilities University of La Verne, *ProQuest Dissertations Publishing*, 2010. 154 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/7EAB0170DEB94B6EPQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.
- Vitzum-Komaneci, Joann Marie, Community integration and inclusion: developmental outcomes for preschoolers with disabilities inclusive settings. Indiana University, *ProQuest Dissertations Publishing*, 2007. 160 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/FF58B7201CD24094PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.

References

- Bronfenbrenner, Urie (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 321 p. [in English]
- Maine, Erica (2013). Parental perceptions of nondisabled preschoolers in inclusive classroom settings. East Carolina University, *ProQuest Dissertations Publishing*, 2013. 50 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/3B59B87619F34242PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020 [in English]
- Elliott, Gloria Horton (1997). An investigation into a movement education program on motor creativity in preschool children in inclusive and general physical education environments PH D dissertation. The Ohio State University, *ProQuest Dissertations Publishing*. 147 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/CF2B9F08DD224222PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020. [in English]
- Maeda, Julianne K. (1999). Effects of expert coaching on teacher behaviors of preservice adapted physical educators and the collateral effects on student engagement and motor skill acquisition of preschoolers with and without disabilities in an inclusive context dissertation. The Ohio State University, *ProQuest Dissertations Publishing*. 212 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/4F1E2D1FB0B44AE9PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020. [in English]
- Hooper, Belinda Bourne (2011). Preparing early childhood special educators for inclusive practice. Virginia Commonwealth University Richmond, Virginia. USA. Virginia Commonwealth University, *ProQuest Dissertations Publishing*. 189 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/90EE7FF156B44B55PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020. [in English]
- Nachbaur, Katy (2009). Effects of three training models on teacher's behavior toward preschoolers with disabilities. California State University, Fullerton, *ProQuest Dissertations Publishing*. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/550177DC17C44722PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020. [in English]
- Cox, Kathy M. (2010). The case for inclusion: a study of the development of inclusive preschool programs for children with disabilities University of La Verne, *ProQuest Dissertations Publishing*, 154 p. [online]. Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/7EAB0170DEB94B6EPQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020. [in English]

Vitztum-Komanecki, Joann Marie (2007). Community integration and inclusion: developmental outcomes for preschoolers with disabilities inclusive settings. Indiana University, *ProQuest Dissertations Publishing*. 160 p. [online].

Available: <https://search.proquest.com.vlib.interchange.at/pqdtglobal/results/FF58B7201CD24094PQ/1?accountid=172684>. Accessed on: May. 28, 2020.

[in English]

Відомості про автора:

Фунтікова Ольга Олександрівна

chychriy@gmail.com

Маріупольський державний університет
вул. Преображенська 6, м. Київ, 03037, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-2-33-94-100

Матеріал надійшов до редакції 28. 08. 2024 р.

Прийнято до друку 17. 09. 2024 р.

Information about the author:

Funtikova Olha Oleksandrivna

chychriy@gmail.com

Mariupol State University
6 Preobrazhenska street, Kyiv, 03037, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-2-33-94-100

Received at the editorial office 28. 08. 2024.

Accepted for publishing 17. 09. 2024.